

OKTSIDENTAALNE MUTT

Mihkel Mutt. Õhtumaa Eesti I. Kultuuripublitsistikat ja kirjandusartikleid. Fabian, 2014. 416 lk.

Tegu on Mihkel Muti järjekorras juba viienda artiklikoguga. Varasemad olid „Kõik on üks ja seesama” (1986), „Meedia, mu meedia” (1996), „Muti tabloid” (2000) ning „Sise ja väli” (2003). Siia juurde võib lisada veel paar eraldi raamatutena ilmunud esseed.

Kogumiku pealkiri ei ole minu jaoks üllatav, Õhtumaa käekäik on Mutil jätkuvalt hinges. Kunagi tellisin talt Keelele ja Kirjandusele „Päevateemadel” rubriiki loo. Mutt kirjutas artikli „Kultuurid, kultuurimõjud ja meie” (KK 1982, nr 10, lk 544–546). Selles oli seatud mõnevõrra kahtluse alla tollaegne moodne orientalistikaharrastus. Kui siis mõni aeg hiljem kohtasin Tartus Linnart Mälli, oli too muidugi väga ärritunud ja veinine ning lubas kõik mutimullahunnikud laiali lüüa. Eks orientalistid olid veel toona kõvasti survestatud ning Mäll ise lasti koguni kohalt lahti.

Sellegipoolest ei õnnestunud Mällil ülikooliajal mind orientalistikaga tegelema meelitada, hoidsin pigem okscidentalistide poolele nagu Muttki, sealgi oli ju avastada küll ja küll. Muidugi kadestan tänaseid noori, kes ei pea tuupima pähe mingeid punaseid aineid ja kes pääsevad kohe lugema meile toona kättesaamatuid raamatuid. Aga eks see käi kõik ka Muti kohta.

„Õhtumaa Eesti I” koosneb kultuuri- ja kirjandusteemalistest kirjutistest. Ise olen sellest kõigest läbi lugenud ilmumise ajal vist kõvasti üle kolmveerandi, sest Mutti on ikka olnud nauditav lugeda. Kas või ta stiili pärast. Ühiskondlikud ja poliitilised lood, mis on valdavalt ilmunud kas Sirbis või Postimehes, pole siia kõitesse mahtunud, nii et tulemas on kindlasti ka „Õhtumaa Eesti II”, kui mitte rohkem.

Ega mul siinset arvustust hõlbus kirjutada ole, sest oleme aastakümnete vältel omavahel liigagi sõbralikult suhelnud, raske on seetõttu distantseeruda. Kui toimetasin ta mälestuste üht köidet, siis avastasin endale üllatuseks, et olen ta elukäigus olnud nii mõnelgi hetkel oluline mõjutaja või soovitaja. Mina olen asjad unustanud, aga Mutil on mees.

Vaadeldava artiklikogu põhiraskus on tänase päeva veerult raamatu avatsükliis „Hamlet ja küsimused”. Siin on mitmeid teraseid ja Muti stiilile omaseid mõttearendusi. Võtkem või see: „Sel puhul ei piisa emotsionaalsest lävest, mille pakult võib küll sugutada kauneid kunstiteoseid. Ülekohtu vähendamiseks on vaja ka mõttetööd – tihti kuiva ja pettumusi valmistavat analüüsi. Pisut liialdades: kujund kipub ähmastama, aga mõiste loob selgust. On väga teretulnud, kui loovisik valdab ka mõistet, valdab logost” (lk 33).

Muti esseedes ja artiklites on küll lausa pööraseid ja iroonilisi predikaate, aga kogu mõttearendust ennast juhib siiski üsna tuntav loogika. Harva vaevub ta tsiteerima igasugu moodsaid filosoofe, pigem mõtleb n-ö oma peaga. Ja see pea töötab tal kenasti loogiliselt ning sõnastus kukub välja vägagi võluv.

Põhiliselt arutleb Mutt kirjanduse, aga ka laiemalt eesti kultuuri üle meie uue omariikluse ajastul (tekstid on kõik sellest sajandist). Vabadus kunstiga tegelemises on juba ammuilma olemas, aga uus aeg on toonud ka uusi probleeme. Mutt peab võrdluses nõukogude ajaga silmas ikka uut olukorda: „Gurudeks, haldajateks ja valdajateks pole enam kunstnikud ise, vaid omad ning muumaised kuraatorid ja galeristid, toimetajad, direktorid ja teised filtrid, kes kunstniku „ära tunnevad”. Kunst muutub üha rohkem siseringi asjaks ning marginaliseerub. // Inimesed ei mõista looja tegevust enam kunstiks klassifit-

seerida. Nii tekib koguni võimalus, et kui kunstniku „sekkumised” on elusarnased ja päevasündmustega tihedalt seotud, siis neid võetakse ja hinnatakse meelsusavalduste või kodanikuaktidena, nagu äsja pronkssõduri puhul” (lk 41). Sellele järeldusele polegi midagi lisada. Ja üleüldse, Muti tekstid on ses kogumikus sellised, et polemiseerimiseks ei näinud siinkirjutaja pea üldse märkimisväärset kohta. Eks me oleme Mutiga oma erinevad arvamused juba suuliselt ka läbi arutanud. Aga kunagisi tekste üle lugedes tekib arvustajal pigem mingeid soove tekstist edasi või kõrvale mõelda. Ent see on libe tee, sest siis jääks raamat ise nagu teisejärguliseks.

Muti üldkäsitluste stiili sobiksid esindama mitugi tsitaati. Valisin siia ühe: „Praegu on nii, et vene värgist tahab eestlane kramplikult distantseeruda, saksa on ta alateadvusse surunud, soome suhtes üleolev (kuigi käib seal teenimas), lätit pole olemas, omaenda ugrimugrit ta tegelikult ei tunne ja vist häbeneb natuke. Ta tahaks end kargeks ja tugevaks põhjalaks kujutleda, samal ajal ise lihtsa- ja orjameelselt vaimustudes Ühest ja Suurest ... muutudes niiviisi ühekülgeks nagu e-hambahari” (lk 99).

Esimese peatüki juhatab sisse „Juhan Viiding – Eesti Hamlet” – vägagi hea Viidingu-analüüs. Aga head on ses raamatus päris palju. Ning mis põhiline, see kõik on mõnuga ja lihtsalt loetav. Ei ole kirjandusteoreetiliste võõrsõnade tüütavat umbkasutust, ei seda sooskõndimise tunnet, tsitaatidega mättalt mättale hüppamist, mis mõnegi kirjandusteoreetilise artikli sunnib käest panema. Paljudest olulistest asjadest saab rääkida ka ilma „tsiteerimisindeksita”, meelega mõista. Seda kunsti valdab Mutt väga hästi. Ega ta nüüdisaja teadusterminoloogiat väldi, aga kasutab mõõdukalt ja üldarusaadavalt.

Omaette alapeatükk on „Teosed ja inimesed”, kus on mõned arvustused ja üks proosa-aasta ülevaade. Esile tõstak-

sin Toomas Haugi „Troojamäe töötuse” arvustust, kus lisaks raamatu arvustamisele võetakse ka Haug ise karakteroloogiliselt ette. Ja õnnestunult. Aga ega ka Vaino Vahingu „Päevaraamat II” käsitlemine kehvem ole.

Peatükid „Klassikutest” ja „Kallid kadunud” lisakommentaare ei vaja. Mulle sobis ilmumisajal ja üle loetuna veel tänagi kirjatükk „Minu Oskar Luts”. „Kevade” tegelasi on ikka käsitletud nagu iseenesestmõistetavusi, aga neid lahti analüüsima polegi keegi mu mäletamist mööda eriti vaevunud. Tammsaare tegelastega on seevastu heideldud aastakümneid.

Lutsu-analüüsis on midagi kunagisest agarast teatrikriitikust Mihkel Mutist – tal on silma karakterite peale ning ta oskab neid kenasti ja veenvalt lahti harutada.

Teatrikriitika mainimine siinses kontekstis pole juhuslik. Mutil on kogu aeg olnud hea ülevaade nii kirjanduses kui ka teatris toimuvast, viimasel ajal on teda oletatavasti haritud ka kujutava kunsti osas, kuigi vana sõprus Ando Keskküla ja Andres Toltsiga pidi teda juba omal ajal koolitama. Ning see avarus annab oluliselt juurde ka eesti kultuuri üldkäsitlustele, teadmiste ja protsessi mõikamisega.

Miskipärast mulle kui vanale meesšovinistile torkab silma Muti nii ilukirjandusteoste kui ka üldkultuuriliste käsitluste teatav maskuliinsus. Kui ta kirjandusteostes ongi naisi, siis kipuvad need olema pea alati mõnevõrra karika tuursed või teisejärgulised. Nn pehmete väärtuste eest võitlejaks ei suudaks teda kuidagi kujutleda. Ise olen ikka korranud, et pehmed väärtused on padi, tekk ja mõnikord pehme naine. Väärtused on kõvad ja kindlad asjad, umbes nagu kümme käsku, nad ei ole pehmed kunagi, või siis pole nad üleüldse väärtused.

Tähelepanuväärne on, kuidas justkui boheemlasena kirjandusse tulnud Mutt on aastakümnete jooksul n-ö tõsinenud

ja esindab täna väga tõsiselt võetavalt isegi eesti rahvuslust. Ootan tema poliitiliste kolumnide taastrükki, kuigi paljud on siiani meeles. Juba noorest saati on ta olnud kirglik BBC jälgija, tänapäeval pole selleks vaja enam raadio taga küürutada, kõik ju võrgus olemas. See kõik on andnud talle ka poliitiliselt ning kultuuripoliitiliselt avara vaate. Ta on globaliseerumisega vägagi kursis, aga Eesti asja ei ole unustanud. Pigem vastupidi, püüab meid justkui hoiatada globaliseerumisohtude eest, eriti kultuuri puhul. Eks hoiatajaid ole küll palju, aga nende mõju ühiskondlikule käitumisele on pea olematu. Üksikisikud ei tee midagi ära, sest ühiskond tervikuna

on tormanud emakeelt anglitseerima ja uued põlvkonnad ei kujuta elu ilma *globish*'ita enam ettegi. Nagu omal ajal ei aidanud kadakasakslaste noomimine ja pilkamine kuidagi – seltskond tegi oma valikud apetiitide ja himude järgi. Või nagu vene ajal hakkasid mingid tegelinskid üsna vabatahtlikult vene keelt purssima. Aga igatahes on Muti ironia globaliseerumise üle omal kohal. Ja ei olegi vaja üle seletada, et teda huvitab ja ärritab kultuuri seis meie tänapäeva ühiskonnas. Siililegi selge!

ANDRES LANGEMETS